

ЕР КАДАСТРИНИНГ ХУДУДЛАРНИ РИВОЖЛАНТИРИШГА ТАЪСИРИНИ ТАДҚИҚ ҚИЛИШНИНГ ИЛМІЙ ВА МЕТОДОЛОГИК АСОСЛАРИ

т.ф.ф.д., (PhD) Юнусов Бегенч Мавланбердиевич

Сув хўжалиги вазирлиги

[0009-0009-0499-2258]

Аннотация Ер ҳисобини тўғри замонавий усулларда юритиш ва, ер майдонларини тўлиқ хатловдан ўтказиш ҳамда ер ресурсларидан оқилона фойдаланиш, миллий ҳисоботнинг ҳудудларда иқтисодий барқарорликни таъминлашда муҳим аҳамият касб этади. Шу нуқтаи назардан мақолада фонд тоифаларининг шаклланиш асослари унинг ҳудудларда иқтисодий ривожлантиришга таъсири, ер кадастри тизимининг элементларини ишлаб чиқиш ва улардан фойдаланиш юзасидан маълумотлар берилган.

Калим сўзлар: Кадастр, давлат кадастрлари, ер фонд тоифалари, ер ҳисоби, кадастри тизими, ижтимоий-иқтисодий барқарорлик, ҳудуд, самарадорлик.

Annotation Keeping the land account in the correct modern methods and carrying out a complete enumeration of the land areas and rational use of the land resources is of great importance in ensuring economic stability in the regions of the national report. From this point of view, the article provides information on the basis of formation of fund categories, its impact on economic development in the regions, development of elements of the land cadastre system and their use.

Key words: Cadastre, state cadastres, categories of land fund, land registration, cadastral system, socio-economic stability, territory, efficiency.

Кириш. Бугунги кунда ҳудудларнинг ижтимоий-иқтисодий барқарорлигини таъминлаш, мавжуд бозор муносабатларини янада чуқурлаштириш, иқтисодиётни

модернизация қилиш тизимида мамлакатни 2022-2026 йилларга мўлжалланган янги мамлакатнинг тараққиёт стратегияси муҳим аҳамият касб этади[4]. Бундан кўзланган асосий мақсад олиб борилаётган ислохотлар самарасини янада ошириш, давлат ва жамият ривожини янги босқичга кўтариш, барча йўналишларни либераллаштириш ва модернизация қилиш бўйича энг устувор мақсадларни амалга оширишдан иборат. Ҳозирда, ер кадастри тизимидан иқтисодиёт ва тараққиёт соҳасида жамиятнинг барча фаолият тармоқларида фойдаланилади. У ижтимоий-иқтисодий, ишлаб чиқариш жарёнларида қўлланиладиган ер фонди тоифаларини ташкил этади. Ер ресурсларининг миқдорини ҳудудий чегараланганлиги, турли тоифаларга тақсимланиши ҳамда турларга ажратилганлиги табиий, бироқ улардан оқилона фойдаланиш зарурлигини тақозо этади. Яъни, ер кадастрининг ҳудудларни комплекс ривожлантиришга таъсирини кенгайтириш ва ундан унумли фойдаланиш муаммоси ҳозирги вақтгача ҳам иқтисодиёт ҳамда жамият тараққиёти учун долзарб бўлиб келмоқда. Ҳозирги кунда ер ресурсларини бошқариш, ер ҳисобини тўғри ва тўлиқ юритиш ҳамда кадастр хизматларининг сифатини яхшилаш асосида ҳудудларни ривожланиш масалалари, уларнинг ўзаро боғлиқлигини ўрганишнинг қанчалик зарурлигини кўрсатмоқда. Ўзбекистон Республикасининг 2023 йил 1 майда қабул қилинган янги таҳрирдаги Конституцияси 68-моддасида “Ер, ер ости бойликлари, сув, ўсимлик ва ҳайвонот дунёси ҳамда бошқа табиий ресурслар умуммиллий бойликдир, улардан оқилона фойдаланиш зарур ва улар давлат муҳофазасидадир, ер қонунда назарда тутилган ҳамда ундан оқилона фойдаланишни ва уни умуммиллий бойлик сифатида муҳофаза қилишни таъминловчи шартлар асосида ва тартибда хусусий мулк бўлиши мумкин” дейилган бўлиб, аҳамиятлиси шундаки, ерга тааллуқли ушбу модданинг “Жамият ва шахс” номли учинчи бўлими, “Жамиятнинг иқтисодий негизлари” номли XII бобидан келтирилгани ҳам бежизга эмас. Мустақилликка эришилган дастлабги даврларда юртимиздаги иқтисодий вазиятни барқарорлаштириш, фуқароларнинг ҳаётга қарашини, келажакга ишончини

мустаҳкамлаш мақсадида уларнинг иқтисодий, моддий аҳволини яхшилаш озиқ-овқат хафсизлигини таъминлаш масаласида энг аввало аҳоли учун томорқа ерлари ажратиб берилган. Аҳолига томорқа ва шахсий ер участкаларини ажратиш масаласи, шунингдек қишлоқда яшовчи оилаларни ер билан таъминлаш орқали ички бозорни озиқ-овқат маҳсулотларини билан тўлдириш учун барча шарт-шароитларнинг яратилиши ҳудудларда иқтисодий барқарорликни таъминлашда муҳим асосий восита бўлди. Шунингдек қишлоқларда аҳолига ўртача 25 сотихдан ер ажратиб берилган ва томорқа майдонлари қарийб 4,5 баробарга кўпайтирилган. Натижада, 1989-1990 йилларда 2,5 миллион оилага 700 минг гектардан ортиқ ер ажратиб берилган [5]. Кейинги йилларда ҳам ҳудудларда туманни ривожлантириш дастурлари ерларнинг миқдоридан келиб чиқиб ижтимоий соҳага кўпроқ эътибор қаратилган, масалан, пахта майдонлари қисқартирилган. Суғориладиган ерларнинг пахтадан бўшатиб олиш, колхозлар ва совхозлар ҳудудларида томорқа участкаларини кенгайтириш ва якка тартибда уй-жой қуриш учун ер ажратиб берилган ва ҳудудларда катта ижтимоий ва иқтисодий масалаларни қисман бўлса ҳам ҳал этиш имконини берган. Айниқса ҳозирги кунга келиб кадастр тизимининг рақамлашганлиги натижасида ҳудудларда ер маълумотларидан фойдаланиш кадастр тизими индикаторлари асосида туманни ривожлантириш дастурларни ишлаб чиқишда шаффофликга эришиш имкони бермоқда. Ер кадастри ердан фойдаланишни ва фойдаланиладиган ерларни ҳисобга олади, ерларни иқтисодий жиҳатдан баҳолайди ва уларнинг миқдор ҳамда сифат, ҳуқуқий ва сиёсий кўрсаткичларини ифодалайди.

Ер кадастри ер тузиш, қишлоқ хўжалигини режалаштириш, мелиорация ва солиқларни ҳисоблашнинг илмий негизидир. Ер кадастри ерларни ҳисобга олиш, ер участкаларига бўлган ҳуқуқлар кафолатланишини таъминлаш, ердан фойдаланишни ҳар томонлама ўрганиш ва баҳолаш мақсадида юритилади. Ривожланган давлатларда ер кадастри маълумотларидан ер эгаларига солиқ солиш, ердан фойдаланиш билан боғлиқ бўлган тижорат ишларини тартибга солиш, ер

бўйича келишув ва низоларни ҳал этиш, ерни гаровга қўйиш ва шу кабиларни ҳал қилишда фойдаланилади. Юртимизда ер майдонларидан узоқ йиллар давомида ўзбошимчалик билан фойдаланилиб, аксариятининг эгаси ҳам номаълум бўлган. Бу мавжуд ерлардан фойдаланишда кўплаб муаммоларни юзага келтириб чиқармоқда. Худудлардаги иқтисодий ўсиш, озиқ-овқат хавфсизлиги, иш ўринлари ва инвестиция оқими, аввало, ерга боғлиқдир[6].

Комплекс – бир бутунни ташкил этувчи кўрсаткичлар, ҳодисалар, белги ва хусусиятлар мажмуининг йиғиндиси ҳисобланади. Бизнингча худудларни комплекс ва мутаносиб тарзда ривожлантиришни таъминлаш, туманда мавжуд ер ресурслари ҳисоби самарадорлигига эришиш орқали бир бутунликни ташкил этувчи ободонлаштириш, йўл, сув, қўшимча ер участкаларини жалб қилиш, ишлаб чиқариш кучларини оптимал жойлаштириш ҳамда аҳолининг турмуш даражаси ва сифатини изчил ошириб бориш, худудларнинг бюджет тушумини таъминлашдан иборатдир.

Индикатор — латинчада (indico) кўрсатаман, аниқлайман бирор жараённинг боришини ёки кузатилаётган объектнинг ҳолатини инсон идрок этадиган қулай шаклда акс эттирувчи деган маъноларни англатади, Яъни ер кадастри тизимида бирор жараёнга таъсир кўрсатувчи омилларнинг баҳоланиши лозим бўлган асосий кўрсаткичлардир.

Худудларни комплекс ривожлантириш – худудларда ижтимоий-иқтисодий соҳалардаги муаммоларнинг ҳал этилиши, аҳоли билан очик, тўғридан-тўғри мулоқотни кучайтириш, худудларни комплекс ривожлантиришда асосий амалга

1-расм. Ер кадастри ва ҳудудларни комплекс ривожлантириш индикаторларининг ўзаро боғлиқлиги цикли. Ҳудудларни ривожлантиришга асос бўладиган ҳуқуқий, ташкилий, рекреацион ҳамда экологик, ижтимоий, иқтисодий, индикаторларини ўз ичига олади.

Бу эса ўз навбатида иқтисодий ўсишнинг барқарор ривожланишида келтирилганидек табиий ресурс, иқтисодий ресурс–капитал, ернинг бозор қиймати, инвестиция ресурслари ҳам ахборотлар билан тўлиқ таъминланиши зарур. Шу билан бирга иқтисодий ўсишга ижтимоий ва экологик масалаларнинг ҳам таъсири мавжуддир. Ҳудудларни ривожлантиришда ер кадастрининг *вазифаларидан* бири сифатида аҳолини иш билан таъминлаш, ҳудудларда камбағалликни қисқартириш юзасидан боғдорчилик, узумчилик, полиз ва сабзавотчилик, дуккакли ва мойли екинларни етиштириш соҳасида экспортбоп қишлоқ хўжалиги экинлари экишни кўпайтириш, шунингдек аҳолининг кенг қатламларини жалб қилиш орқали ҳудудларда камбағалликни қисқартиришга еришишда ер ресурслари билан таъминлашдир. Шунингдек, ҳудудларда

“Ташаббусли бюджет” ва “Менинг йўлим” лойиҳалари доирасида ички йўлларнинг ва унга туташ худудларнинг аниқ ҳисобини олиш орқали бюджет маблағларини тўғри йўналтириш имкониятини яратиш лозим. Бўш турган ерларни тўлиқ ўрганиб чиқиб, уларни ҳам давлат захирасига қайтариш чораларини кўриш, шунингдек, барча саноат ерларини тўлиқ хатловдан ўтказиш ишларини бошлаш зарур. Чунки шунини таъкидлаш жоизки, охириги беш йилда қишлоқ хўжалиги ерларидан 42,5 минг гектарга қисқартириб, аҳоли пунктлари ва саноат ерлари тоифасига ўтказилган. Лекин 100 та туманда тоифаси ўзгарган 17,5 минг гектар ерлар ердан фойдаланувчиларга берилмасдан келинган. Саноат зоналарида ҳам бўш ерлар мавжуд бўлиб, оқибатда миллиардлаб сўм пул миқдорлари бюджет тушуми амалга оширилмаганлиги ер кадастрида белгиланган вазифалар асосида ўрганиш ишлари олиб борилмаганлигидан далолат беради. Шарқий Европа давлатларининг ҳар бирида ер кадастри тизимини ислоҳ қилиш уларнинг ер ва аграр тизимдаги хусусиятлари билан белгиланувчи ўзига хос жиҳатларга ҳам эга бўлсада, ер ва аграр муносабатларни ислоҳ қилишнинг кўрсатилган йўналишлари ҳар бир мамлакат тажрибасида қўлланилмоқда. Ер кадастри муносабатларини Хитой ва бошқа Жанубий-Шарқий Осиё мамлакатларида ислоҳ қилиш ҳам ўзига хос жиҳатлари билан ажралиб туради. Жумладан, Хитойда халқ коммуналарини ёппасига тенглаштиришга асосланган тизим ўртасига оилавий пудрат тизими келди. Хитойдаги оилавий пудрат тизими ерни деҳқон хўжаликларига бўлиб беришга қаратилган. Қишлоқ жойларидаги кўплаб меҳнаткашларни иш жойи билан таъминлаган ва саноат маҳсулотларини сезиларли даражада ўсишига хизмат қилган. Ер муносабатларни ислоҳ қилишнинг ушбу модели алоҳида қизиқиш уйғотмоқда, чунки бу йўналиш қишлоқ хўжалигининг тез суратда ўсишига ва саноат маҳсулотларининг самараси сезиларли даражада ортган. Мамлакатимиздаги соҳа олимларидан А.Чертовицкий ва А.Базаровлар ер кадастри тизимига янада аниқроқ таъриф беришган. Уларнинг асарларида келтирилишича, “Ер кадастри тизими бу – жамият ва табиат ривожланиши қонунларидан онгли равишда

фойдаланиш асосида ривожланадиган жамият томонидан ер ресурсларидан тўхтовсиз, кўпмақсадли фойдаланиш услублари ва ушбу жараёни бошқаришнинг бозор усуллари йиғиндисидир” дейилган. Бу берилган таърифда, бизнингча, ер кадастри тизими тушунчасида айрим қарама-қаршиликлар мавжуд бўлиб фақат бозор усуллари назарда тутмоқдалар. Лекин ер кадастри тизими маълум муносабатлар таъсирида бўлади. Шу сабабли ер кадастрининг тизимлилик нуқтаи назардан, мазмун-моҳияти ҳудудлардаги ижтимоий-иқтисодий ҳамда бошқа муносабатлар ёрдамида намоён бўлади. Ер кадастри давлат, жамият ва бозор бошқарув тармоқларида иқтисодий муносабатларга таъаллуқли бўлиб, асосан мамлакат иқтисодий барқарорлигининг бўғини ҳисобланади.

А.Р.Бобожонов, Д.М.Камалова, С.Б.Рўзибоевлар ўзининг асарларида ерларни ҳисобга олиш ва уларга баҳо бериш, ердан фойдаланувчилар ва ижарачиларнинг ҳамда мулкдорларнинг ер участкаларига бўлган ҳуқуқларни давлат рўйхатига олиш ер кадастрининг биринчи таркибий қисми бўлиб ҳисобланади, дейилган . Унга кўра, ер кадастри таркибига:

- 1) ер участкаларига бўлган ҳуқуқларни давлат рўйхатига олиш;
- 2) ер майдонларини миқдор ҳамда сифат жиҳатдан ҳисоб қилиш;
- 3) тупроқ бонитировкаси ва ерларни иқтисодий баҳолаш келади.

Лекин, Бизнингча, ердан фойдаланувчиларни ер участкаларига бўлган ҳуқуқларини давлат рўйхатидан ўтказишдан олдин ерларнинг ҳисобини олиш, ерларнинг тури ва уларнинг тоифасини белгилаб олиш зарур. Агарда биринчи ерларни рўйхатга олиб кейин ҳисоб қилинса, ер фонди тоифалари улар турларининг асоссиз ўзгаришига олиб келиши мумкин. Шу сабабли қуйидаги тартибда амалга ошириш ижобий натижа беради:

- 1) ер майдонларини миқдор ҳамда сифат жиҳатдан ҳисоб қилиш;
- 2) ер участкаларига бўлган ҳуқуқларни давлат рўйхатига олиш;
- 3) тупроқ бонитировкаси ва ерларни иқтисодий баҳолаш.

Ерларни миқдор ва сифат жиҳатдан ҳисобини олиш – ер кадастрининг биринчи таркибий қисми бўлиб, у ер майдонлари миқдорининг ер фонди тоифасига тегишлилик статусини таъминлайдиган тадбирлар тизимини ўз ичига олади.

Ер майдонларининг ҳисоби – ер майдонларининг миқдори ва сифати бўйича тўлиқ маълумотларини олиш, қайта ишлаш, маълум бир тизимга ва тартибга келтириш ҳамда сақлаш бўйича мажмуали тадбир ҳисобланади.

Ерларни миқдор жиҳатидан ҳисоб-китоб қилиш уларни маълум маъмурий ҳудудий бирликларга, ер тоифаларига, ердан фойдаланувчиларга ва ер турлари бўйича тақсимланиши ҳақидаги маълумотларни ўз ичига олади. Ерларни сифат жиҳатидан ҳисоб қилишнинг вазифаси – тупроқ қатлами ҳамда ердан фойдаланувчилар нуқтаи назаридан ер турларини табиий, мелиоратив, экологик ва хўжалик ҳолатига ҳар томонлама тавсиф беришдан иборатдир.

Давлат рўйхатидан ўтказиш – тушунчаси юридик ёки жисмоний шахс мақомини олиш тартиб-таомилини англатади яъни мавҳумдан борлиқга ўтиш. Бу тартиб-таомил давлат рўйхатидан ўтказиш учун тақдим этилган таъсис ҳужжатлари ва бошқа ҳужжатларнинг қонун ҳужжатларига мослиги, рўйхатга олиш рақами берилганлиги ҳақидаги маълумотларни текшириш ҳамда юридик шахсларнинг ягона давлат регистрга киритилган ҳолда давлат рўйхатидан ўтказилганлик тўғрисидаги гувоҳнома берилишини ўз ичига олади[1].

Ерларни иқтисодий баҳолаш – бу махсус иқтисодий кўрсаткичлар асосида ер майдонларини иқтисодий жиҳатдан самарадорлик хусусиятини, уларнинг иқтисодий унумдорлигини қиймат жиҳатдан баҳолашдир[2]. Бу икки йўналишда олиб борилади: умумий баҳолаш (ер турлари бўйича) ва хусусий баҳолаш (айрим экинларни етиштириш самарадорлиги бўйича).

Бизнинг фикримизча ерларни баҳолаш иқтисодий ресурс сифатида қуйидагиларга бўлинади:

1. маҳсулот ишлаб чиқариш учун ер миқдори;
2. бир-бирлик даромад олиш учун ер миқдори;

3. маҳсулотнинг ер сиғими ва ер қайтими;
4. ернинг асосий капиталдаги улуши.

Бунда ҳудудларда бозор иқтисодиётининг талабидан аҳоли сонининг ўсиш суръати ҳисобга олган ҳолда озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлаш мақсадида маҳсулотлар ишлаб чиқариш талаб қилади. Бунда аввало ер салоҳиятини аниқлаб олиш ундан кейин ердан фойдаланиш самарадорлигини ифодаловчи кўрсаткичлардан келиб чиқган ҳолда асосан ер фонди миқдорларини ҳисобга олиш зарур:

Ер салоҳиятини аниқлаш коэффиценти (фоиз).

$$EC = \frac{\Phi ME}{E\Phi} \times 100\%,$$

Бунда: EC – Ер салоҳиятини аниқлаш коэффиценти, (фоизи); EΦ – ер фонди майдони, (га); ΦME – фойдаланилиши мумкин бўлган ер майдони, (га).

Умумий ер фондидан фойдаланиш коэффиценти (фоиз).

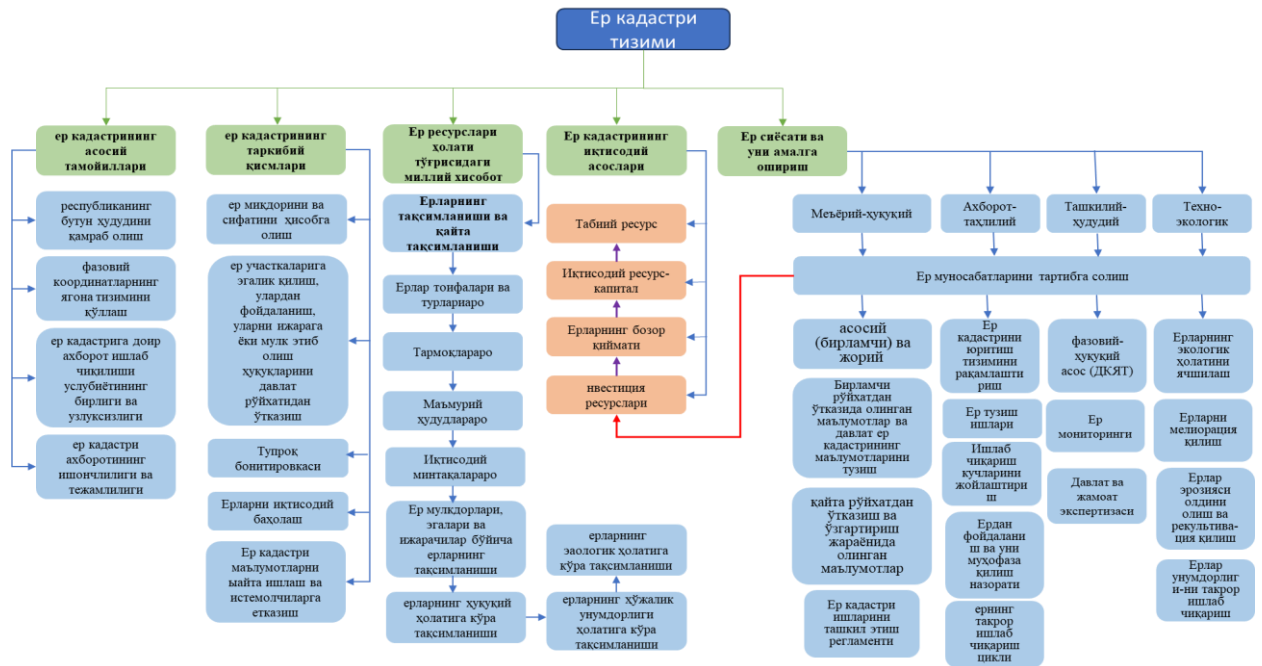
EΦK = ΦE:ΦME; ёки (ΦE:ΦME) x100:

Бунда: EΦK – умумий ер фондидан фойдаланиш коэффиценти, (фоизи); ΦE – кишлоқ хўжалигида фойдаланилган ер майдони, (га); ΦME – фойдаланилиши мумкин бўлган ер майдони, (га)[7].

Бу кўрсаткич коэф ф ициента ёки фоизда аникланиши мумкин. Уни аниқлаш натижасида ердан фойдаланишнинг тўлиқлик даражаси аникланади. Унинг ҳақиқий даражаси, яъни коэффиценти 1 дан ёки 100 фоиздан ортиқ бўлиши мумкин эмас. Бу кўрсаткични аниқлаш натижасида тармоқда (хўжалиқда) қанча ердан фойдаланилган ва қанчасидан фойдаланилмаганлиги билинади. Шундан сўнг, бундай ҳолатнинг сабаблари аниқланиб, уларни бартараф этиш чоратадбирлари ишлаб чиқилади.

Ер кадастри тизими ва уни гавдалантирувчи муносабатлар яхлитлик, унсур, тизимости, алоқалар, муносабатлар, тузилма ва бошқа тушунчалар билан узвий

боғлиқдир. Ер кадастри маълумотларидан ер муносабатларини тартибга солишда, ердан фойдаланиш билан боғлиқ ижтимоий, иқтисодий ва экологик вазифаларни ҳал этишда фойдаланилиши лозим. Бундан ташқари тизим сифатида ажратиш, ерларни турларга, фондларга бўлиш, жойлаштириш, тақсимлаш масалалари ва уларни ташкил қилувчи бошқа муносабатлар мавжудлиги, ер участкаларини рўйхатга олиш каби мустақкам ягоналик ҳам характерлидир. Шу маънода мураккаб тизимларни, шу жумладан ер ресурсларини бошқаришни ҳам тадқиқ этишда тизимли таҳлил ва ёндашувни қўллаш мақсадга мувофиқ. Шу нуқтаи назардан 2-расмда ер кадастри тизими ва унинг элементлари ифодаланган бўлиб, ушбу элементлар бир вақтнинг ўзида ҳам алоҳида, ҳам ўзаро узвий боғлиқдир. Унга кўра, ер кадастри тизимининг иқтисодий циклида биринчи навбатда ер кадастрининг асосий тамойиллари, ер миллий ҳисоботи, шу жумладан, ерларнинг тақсимланиши ва қайта тақсимланиши юзасидан ер кадастри индикаторларини кўрсатиб берилган. Айнан шу босқичдаги умумий маълумотлар йиғилгандан сўнгра *ер сиёсати ва уни амалга ошириш* чора-тадбирлари амалга оширилади. Бунда *меъёрий-ҳуқуқий, ахборот-таҳлилий, ташкилий-ҳудудий, техно-экологик*, каби ер кадастри тизимининг индикаторларидан *ер муносабатларини тартибга солишда*, ердан фойдаланишгача бўлган жараёнлар билан боғлиқ вазифаларни ҳал этиш каби элементлар тизимни ташкил этувчилар сифатида ифодаланган.

2– ras. Er kadastru tizimining institutsional asoslari

Er kadastru tizimida er mu'nosabatlarini tartibga solish tadbirlarining hududlarni rivojlandirishda miqdor samaradorligi asosida *iqтисodiy* salohiyatini belgilaydi, bu esa erlarning *tabiiy resurs*, *iqтисodiy resurs-kapital*, *erlarning bозor қиймати*, *investitsiya* resurslariga bog'liq hisoblanadi. Mazkur 4 ta resurs dalvat ruyxatidan utgan juridik faol bulgan va baqolash imkoniyati yaratilgan erlar hisoblanadi. Bu ham erlarning miqdor hisobini chiqarish bilan cheklanaди ulardan foydalaniш esa iкkilamchi masala bulib uning йunalishlari aloхida samaradorligi hisobi chiqariladi.

Er kadastru va uning ma'lumotlaridan foydalanган holda iқтисodiy samaradorlikka erishiш bizningча, bu jamiyat va davlat rivojlanishiда er resurslaridan samarali foydalaniш asosida, er kadastru tizimining aylanmasi, uni kўp maqsadlarda tasarruf etish, egalik qiliш hamda foydalaniш, bu mu'nosabatlarni tartibga solishda sodir buladigan iқтисodiy ushning tizimidir. Shuni taъkidlash жойизкий, olib borган ishlar sababli baqolash, nazariy tomondan er kadastruни kўpfunktsional obьekt hisobida ifodalash va hududlarni kompleks rivojlandirishda istiqbolli rejalarни aniq belgilab

олиш зарур. Ерларни солиққа тортиш, хусусийлаштириш, кредит учун гаров таъминоти ва бошқа жараёнларни тартибга солиш мақсадга мувофиқ бўлади. Ер кадастри тизими асосан *ер кадастрининг асосий тамойиллари, ер кадастрининг таркибий қисмлари, миллий ҳисобот, ер кадастрининг иқтисодий асослари* ҳамда *ер сиёсати ва уни амалга ошириш* каби элементлардан ташкил топган. Унга кўра ер кадастрининг асосий тамойиллари таркибий қисмини шакллантириш, кадастр тизимининг миқдор самарадорлиги ва аниқлигини ифодалайди. Миллий ҳисобот кадастр тизимининг энг асосий элементларидан бири ҳисобланади, ҳисоботнинг шаклланиши, ахборотларнинг йиғилиши ва унинг таъсир доирасининг катталиги нуқтаи назаридан *ерларнинг тақсимланиши ва қайта тақсимланиши* йўналишга бўлинади. Ерларнинг тақсимланиши ва қайта тақсимланиши асосан ерлар фонди тоифалари ва турлариаро, тармоқлараро, ҳудудлараро маълумотларнинг жамланмаси бўлиб миллий ҳисоботнинг тўғри шаклланишида, ундан тўғри фойдаланган ҳудудларда иқтисодий ўсиш, озиқ-овқат таъминотининг барқарорлиги чорвачилик, асаларичилик ва паррандачилик йўналишларнинг ривожланишига асосий индикаторлар бўлиб хизмат қилади. Ер кадастри тизимининг элементларидан бири бўлган ер кадастрининг таркибий қисмлари асосан ер участкаларига эгалик қилиш, улардан фойдаланиш, уларни ижарага ёки мулк этиб олиш ҳуқуқларини давлат рўйхатидан ўтказиш тўғрисидаги маълумотларни, шунингдек сервитутларни ва ушбу ҳуқуқларга доир бошқа чеклашларни ҳамда ер миқдорини, ер сифатини ҳисобга олиш каби қисмлардан иборат. Бу кадастр тизимини юритишда аҳолига хизмат кўрсатиш самарасини ошириш, ижтимоий соҳада муҳим ўрин эгаллайди. Ҳар бир давлатда унинг ташкилот ва идоралари, вазирликларининг ижтимоий-иқтисодий, ҳуқуқий-сиёсий ўрни мавжуд, шу нуқтаи назардан кадастр тизимининг ҳам айнан шундай иқтисодий, ижтимоий ва илмий институтционал соҳаларда ўз ўрнига эгадир. Тизимнинг такомиллашиши буни янада мустаҳкамлайди. Ер сиёсати ва уни амалга ошириш элементларининг барқарорлиги кадастр тизимининг мавқеига таъсири

бўлиб, унинг таркибий қисмининг шаклланиши муҳим аҳамиятга эга. Унга кўра, асосан 4 та меъёрий-ҳуқуқий, ахборот-таҳлилий, ташкилий-ҳудудий, техно-экологик қисмлардан иборат. Буларнинг ер муносабатларини тартибга солишда ўрни катта. Чунки, ер муносабатларининг самарадорлиги 2– расмда келтирилгани каби иқтисодий, ижтимоий, экологик томондан бир-бири билан боғлиқдир.

Кадастр тизимида ер муносабатларини тартибга солиш асосий (бирламчи) ва жорий, бирламчи рўйхатдан ўтказишда олинган маълумотлар ва давлат ер кадастрининг маълумотларини тузиш, қайта рўйхатдан ўтказиш ва ўзгартириш жараёнида олинган маълумотлар, ер тузиш ишлари, ишлаб чиқариш кучларини жойлаштириш, ердан фойдаланиш ва уни муҳофаза қилиш назорати, ернинг такрор ишлаб чиқариш цикли, фазовий-ҳуқуқий асос (ДҚЯТ), ер мониторинги, давлат ва жамоат экспертизаси, ерларнинг экологик ҳолатини яхшилаш, ерларни мелиорация қилиш, ерлар эрозиясини олдини олиш ва рекультивация қилиш ҳамда ерлар унумдорлигини такрор ишлаб чиқариш ва бошқалар каби зарурий индикаторлардан иборатдир. Юқоридаги таҳлиллардан шуни таъкидлаш керакки, ер кадастри иқтисодий йўналишдаги аломатларини кўпроқ ўзида мужассам қилади ва унинг иқтисодий унумлилиги, унинг объект сифатидаги хусусиятларини ўрганиш иқтисодиёт йўналишидаги фанга тааллуқлидир. Унинг техника қисми асосан кадастр тизимининг бошланғич тадбирларнигина ўзида мужассам қилади.

АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. Ўзбекистон Республикасининг 2023 йил 01 май янги таҳрирдаги Конституцияси 68-моддаси.
2. Ўзбекистон Республикаси 1998 йил 28 августдаги “Давлат ер кадастри тўғрисида”ги қонуни.
3. Ўзбекистон Республикасининг 1998 йил 28 августдаги “Давлат ер кадастри тўғрисида”ги 666-І-сон Қонуни.
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “2022 — 2026 йилларга мўлжалланган янги ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида”ги Фармони.
5. Ислом Каримов Ўзбекистон Мустақилликка эришиш остонасида— Тошкент – “Ўзбекистон” - 2013
6. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев раислигида 2023 йил 21 ноябрь куни ер ресурсларидан оқилона фойдаланиш, ер ҳисобини юритиш ҳамда кадастр хизматларининг сифатини яхшилаш масалалари юзасидан видеоселектор йиғилиши – 41 баёни
7. Ҳ.П.Абулқосимов, А.О.Халимбетов Қишлоқ хўжалигида ер ресурсларидан фойдаланиш самарадорлигини ошириш йўллари. Т: 2008 Б.17-18